

Ткаченко Євгеній,
доцент кафедри конституційного права України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Соціальні мережі та захист персональних даних

Приватна сфера життя традиційно є надзвичайно чутливою для кожної людини. У ХХ столітті держава, а у двадцять першому столітті соціальні мережі та транснаціональні корпорації в тому чи іншому вигляді начебто розсувають кордони приватного життя. Соціальне страхування, посібники, полегшення доступу до набуття власності, споживчі кредити, право на аборти, розширення можливостей впливу держави на приватне життя людини у зв'язку з необхідністю забезпечення національної безпеки та громадського порядку, використання соціальних мереж – все це призводить, що приватне переходить у сферу публічного життя. У той же час підвищення рівня життя дало можливість для розширення приватної таємниці тепер кожен індивід може сховатися від поглядів близьких, кожен може в індивідуальному порядку дивитися тв чи слухати радіо, чи спілкуватися з іншими через соціальні мережі, на відміну від колективних прослуховувань радіоточки в період між світовими війнами, і т. д.

Разом з тим останні десятиліття неабияк сколихнули світове співтовариство у зв'язку з ризиками, які несе приватності розвиток інформаційних цифрових технологій. Чи знищать інформаційні технології кордони приватного життя? Доступ до самих різних файлів більше не становить жодної технічної проблеми. Держава, а зараз і соціальні мережі, месенджери, різного роду онлайн-ресурси відтепер має інформацію про наших кримінальних досьє, стан нашого здоров'я, ставлення до військового обов'язку, поїздках за кордон, ставлення до політичних партій, і ін. Згадати лише приклад, коли у 2018 року навколо Facebook розгорівся скандал - стало відомо, що компанія Cambridge Analytica через свій додаток в соцмережі збирала дані користувачів. Передбачається, що ці дані могли бути

використані в ході виборчої кампанії в США в 2016 році і референдуму про вихід Великобританії з Євросоюзу. Cambridge Analytica могла отримати дані в цілому 87 млн користувачів соцмережі.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, що проникли в усі царини суспільного життя, сприяв виникненню нових правовідносин з приводу захисту інформації про особу. Не оминули ці процеси і Україну, яка поступово, ґрунтуючись на положеннях статті 32 Конституції України, стає на шлях захисту інформаційної приватності. Ключовим кроком до цього стало ухвалення Закону «Про захист персональних даних» 1 червня 2010 р. Щоправда, багато його положень є недосконалими, не завжди узгоджуються з іншим інформаційним законодавством та потребують вдосконалення, зокрема з позицій врахування європейського досвіду.

Найбільш важливою з юридичної точки зору класифікацією є поділ на чутливі (вразливі) і звичайні персональні дані.

Стосовно європейських стандартів, то слід зазначити, що в Конвенції 1981 р. № 108 є стаття 6 «Особливі категорії даних». Там сказано, що персональні дані, що свідчать про расову належність, політичні, релігійні чи інші переконання, а також дані, які стосуються здоров'я або статевого життя, не можуть піддаватися автоматизованій обробці, якщо внутрішнє законодавство не забезпечує відповідних гарантій. Це ж правило застосовується до персональних даних, що стосуються засудження в кримінальному порядку.

Також в Конвенції встановлюється, що ст. 6 не містить повного переліку персональних даних, які розглядаються як «чутливі». Справа кожної держави – встановлювати обмеження щодо збору, реєстрації, накопичення, зберігання та поширення зазначених відомостей у національному законодавстві. Загальне правило зводиться до того, що персональні дані не повинні оброблятися виключно з метою виявлення фактів, що характеризують особу лише з негативного боку. Обробка таких даних можлива для надання людині особливої допомоги або розслідування кримінальних правопорушень.

Системи, за допомогою яких здійснюються дії з «чутливими» даними, повинні мати техніко-технологічні засоби захисту.

Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» 1995 р. (ст. 8) та Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р. (ст. 6) до чутливих категорії персональних даних відносять персональні дані про:

- 1) расове або етнічне походження;
- 2) політичні, релігійні або світоглядні переконання;
- 3) членство в політичних партіях та професійних спілках;
- 4) засудження до кримінального покарання;
- 5) дані, що стосуються здоров'я, статевого життя, а також біометричні або генетичні дані [4, С. 22].

Згідно із законодавством більшості європейських держав персональні дані розділяються за критерієм «чутливості» на «дані загального характеру» і «чутливі» (вразливі) персональні дані. Даними загального характеру є прізвище, ім'я по батькові, дата і місце народження, громадянство, місце проживання). «Чутливими» (вразливими) є персональні дані про стан здоров'я (історія хвороби, діагнози); етнічна належність, ставлення до релігії, ідентифікаційні коди чи номери, відбитки пальців, записи голосу, фотографії, кредитна історія, дані про судимість тощо. Для вразливих персональних даних передбачений вищий ступінь захисту. Так, забороняється збирання, зберігання, використання та передача без згоди суб'єкта даних саме чутливих, а не всіх персональних даних.

більшість країн поділяє персональні дані за критерієм «чутливості» на три категорії:

- «звичайні» персональні дані – їх збір, обробка, використання і передача можливі без спеціального дозволу в режимі, встановленому національними законами;

– «чутливі» персональні дані – їх збір, обробка, використання і передача вимагають особливих заходів захисту і безпеки, спеціально встановлених законом;

– «особливо чутливі» персональні дані – їх збір, обробка, використання і передача або взагалі заборонені законом, або дозволені тільки у виняткових випадках з використанням спеціальних заходів захисту і безпеки.

Наприклад, використання цього критерію дає визначення з австрійського закону 1978 р. в редакції Закону 2000 р. «Про захист даних»: «Дані (персональні дані) – інформація, що зберігається на носії даних і має відношення до якогось ідентифікованого або такого, що має високу ймовірність ідентифікації суб'єкта даних ». В особливу категорію виділяється поняття «конфіденційні дані»: дані фізичних осіб, про їх расову та етнічну належність, політичні погляди, про участь у профспілках, релігійні або філософські переконання, здоров'я або сексуальне життя.

За декретом про «вразливі» дані 1993 р., у Нідерландах встановлені детальні вимоги стосовно правил поведіння з кожним окремим видом «вразливих» даних, які стосуються релігійних чи філософських переконань (ст. 2), расового походження (ст. 3), політичних поглядів (ст. 4), інтимних аспектів приватного життя і стану здоров'я (ст. 5), кримінальних вчинків (ст. 6), адміністративних порушень (ст.7).

У Бельгії контролер (утримувач) файлів повинен дотримуватися особливо суворих правил обробки і використання стосовно трьох категорій персональних даних: (1) високочутливих даних; (2) медичних даних; і (3) судових даних (категорії 2 та 3 вважаються просто «чутливими» даними). Що стосується першої категорії, то Бельгійський законодавчий акт 1992 р. «Про захист даних» (BDPA) надає найвищий ступінь захисту даних, пов'язаних із расою, етнічним походженням, сексуальною поведінкою, політичними поглядами або діями, релігійними або філософськими переконаннями, членством в будь-якому професійному або трудовому союзі або належністю до державної служби охорони здоров'я (усі вони далі називаються

високочутливими даними). Будь-який контролер файлів може обробляти цю категорію високочутливих даних тільки для цілей, дозволених ВДРА, або на виконання цього законодавчого акта [155, С. 91].

Таким чином, загально визнаними видами «чутливих» персональних даних, є дані про арешти; банківські дані; дані кредитних звітів і кредитних історій; дані про освіту та трудову діяльність (як правило, тільки дані, що містять оцінку здібностей і трудових якостей індивіда); медичні дані; податкові дані.

Певним чином поділ персональних даних на «звичайні» і «чутливі» проведено і на рівні Закону «Про захист персональних даних», оскільки ст. 7 Закону визначено перелік даних особи, обробка яких заборонена (це дані про расове або етнічне походження, членство в політичних партіях та професійних спілках, політичні, релігійні або світоглядні переконання, дані про засудження до кримінального покарання, дані, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних). Таким чином, визнається їх особлива важливість для особи, а тому запроваджується і більш посиленій захист порівняно з іншими категоріями даних. Водночас ч. 2 ст. 7 встановлює винятки із загального правила щодо заборони обробки відповідних персональних даних.

У цілому запропонований законодавцем підхід щодо заборони обробки «чутливих» персональних даних та визначення умов, за яких обробка зазначених даних можлива, відповідає міжнародним стандартам у цій сфері, проте не вирішує вкрай суттєвого питання – гарантій додержання прав людини та механізму запобігання незаконного використання цих даних. Основною ж гарантією, наданою законом суб'єктам персональних даних, має стати обов'язковість негайного припинення їх обробки на першу ж вимогу відповідного суб'єкта та уникнення можливості розміщення відповідних даних у загальнодоступних джерелах.

У тексті Закону «Про захист персональних даних» це положення відтворено у статті 7 серед особливих вимог до оброблення персональних

даних. Водночас варто погодитись, що акцент варто зробити саме на особливій природі таких даних, назвавши їх чутливими прямим текстом. Поки що мотивація щодо необхідності особливих умов обробки певних груп даних прямо із їх чутливістю законом не пов'язується